

Johann Quistorp   Philipp Zincke

Hanc De Providentia Dei : Disputationem

Rostochii: Kilius, 1647

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn738365645>

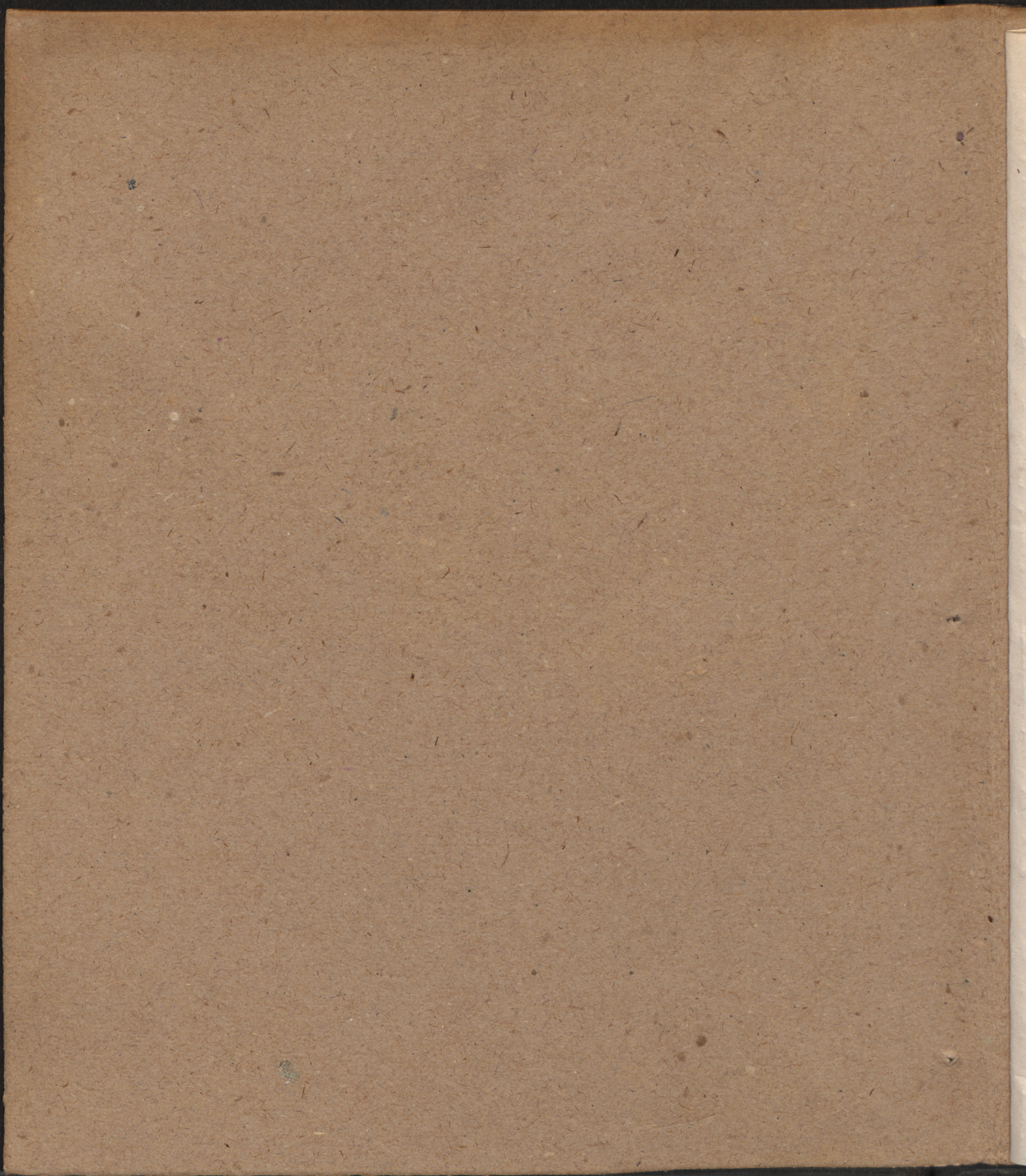
Druck   Freier Zugang

Krit.: Ph. Lincke

F. Quistorp.
R. U. theol. 1647.

HANC
DE PROVIDEN-
TIA DEI

DISPUTATIONEM
permissu

Venerandæ Facultatis Theologicæ
typis expressam

ADIUVANTE DEO
SUB PRÆSIDIO

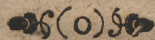
N. JOHANNIS QUISTORPJ,
Theolog. Doctoris, Ejusdemq; Pro-
oris Publ. longè Celeberrimi, Collegii Theo-
ci Senioris gravissimi, Rostochiensium Superinten-
dentis meritissimi, Præceptoris ac Promotoris
sui ætatè venerandi

Celeberrimæ Rostochiensis Academiae Au-
ditorio Majori
Defendet

AUTOR ET RESPONDENS

PHILIPPUS Zincke / Suetô-Marchita.

Ad diem 10. Julij Anno 1647.

ROSTOCHII.

Typis NICOLAI KILII, Academia Typogr.

1647.

01

DE PR OVIDEN
TIA DEI
HANC

MEMORIAL

1811

Veneranda Facultas Theologica

maBtqz sigz

ADIVANT DEO

OLD FASHION

DR. JOHANNES QVISTORP.

25 Theolog. Bib. d. Univ. Bonn: Pro-

Bibliotheca

Academiae
Pestalotianae

to Celebrate the 80th Anniversary of the Academy of Arts

ANTON E. RESSPODERS

ADJUVA DEUS!

THESIS I.

Uanquam inter nos ex Cimmeriis ignorantia gentilis (pro quo summa fit Eductori laus) eductos, nullum qui tam obesa sit naris, tantaq; ingenii laboret *ἀποπρωσία*, ut Providentiam Dei negare, *ἀθεον* illud Poetæ:

Cum rapiant mala fata bonos, (ignoscite fasso)

Sollicitor nullos esse putare DE OS.

detonare, & in spurcissimas Epicuri, qui in universum sustulit Providentiam, Deumq; quod summè beatus esset, non affici curâ rerum inferarum: quia talis occupatio interturbaret, ejus beatitudinem & non esset digna divina ejus Excellentia, statuit; suis pedibus ire partes non erubescat, præsumimus. Extat enim non solum licet infirmioris, tantæ tamen virtutis divinæ Providentiæ Testimonium sc. Natura, ut etiam gentes, quoad nostrum, hoc in puncto scientiæ gradum talpas oculatos effecerit, eosq; cum Platone ad expressam providentiæ adsertionem adegerit. Extat non solum fulgentissimus instar sponsi de thalamo suo procedens, & ut gigas ad currendam viam exultans Sol. Extant non solum fulgida coeli astra ceulampades splendidissimè lucentia; Non solum Elementa omnium mutationi obnoxiorum principia; non solum cuncta tam minima, quàm maxima in Elementis viventia animalia sc. in aere volucres, in aquis pisces, in terris homines; Non solum Universum hoc aliàs sine providentiæ DEI mox ecclipsin passurum mundi systema extat magnum Divinæ providentiæ Testis; Non solum juxta Poetam:

Præsentemq; refert quælibet herba Deum.

Sed extat adhuc Providentiæ omni exceptione major & *ἀποπρωσία* Testis sacra scriptura, quæ undiq; hunc *ἀποπρωσία* à suo opificio, non artificis à se extructum opus durationis vel ruinæ arbitrio derelipientis instar, discessisse, sed & adhuc universa à se condita conservare, suaq; sapientiâ cuncta regere ac moderari multis in locis testatur ut Pl. 119 v. 91. Deus singulas substantias intuetur & juvat, ut habeant virtutes, motus, & actiones convenientes. Pl. 127. Nisi dominus ædificaverit domum fru-

stra laborant. Joh. 5. v. 17. Christus ipse magnus, ille provisor suam prae-
 fitetur providentiā dū dicit: ὁ πατήρ μὲν ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ γὰρ ἐργ-
 αζόμενος. Quam professionē quoq; reperit author Epistolae ad Hebr. cap.
 1 v. 3. dum de Christo praedicat, quod sit Φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς
 δυνάμεως αὐτῆς. Attamen cum multi licet Epicuri scillam praternavi-
 gent, in Charybdin sapē, dum non rectē modum Providentiā divinā ex-
 plican; dum Deum προνοήτην, prāter quem ἔδειξ ἀρχαῖος. Matt. 19. v.
 16. etiam ad malas & peccaminosas hominum actiones non tantum
 praesciendo, sed & decernendo & efficaciter movendo concurrere sta-
 tuunt, cum summō suarum animarum periculo incurrant, hasce praē-
 sentes De PROVIDENTIA DEI, quam & Ego, dum mecum sapē mira-
 biliter agat, sentio, THESES, sine eruditionis quidem, non tamen summē
 Providentis Dei spiramine conscribere, & quid providentia Dei sit, cir-
 ca quod objectum versetur, quomodo tam ad malas, quā bonas actio-
 nes diversimodē concurrat, levi penicillō, exercitij gratia exprimere,
 non abs re fore duxi.

II.

Vocula προνοίας & providentiā non solum inquilina fuit olim
 scholarū Græcarum & Latinarū quod videre est ex Cicerone, dum hanc
 voculam lib. de Naturā Deorum in his verbis: Mens Mundi providentia
 rectē appellari potest, usurpat. Sed etiam inquilina est sacrae scripturae ut
 lib. Sapient. cap. 14. v. 3. Tua Pater Providentia gubernat, προνοία δια-
 κυβερνά. Interim tamen, sicuti aliās duo cum faciunt idem non semper
 est idem, ita etiam in hoc passu, quando Græci laudant, Cicero laudat &
 scriptura laudat voc. προνοίας non est idem. Illis enim Voc. προνοίας
 includit προγνώσιν ac Praescientiam, quatenus ab hominibus secundum
 prius & posterius aliquid praevideatur, scriptura autem in sensu excellen-
 tiori illam accipit & illam Deo applicandam ab omni suā impuritate
 defecat. Include quidem προνοία etiam Praescientiam, sed per illam
 non intelligit προγνώσιν per intervalla temporum, sed ut Damascenus
 lib. 2. de orthodoxa fide explicat, παρταρῶσαν s. praesentis visionis sci-
 entiam. Scit enim Deum omnia in perpetuo ac stabili νῦν intueri, o-
 mnemq; temporis mensuram & circumscriptionem longissimē tran-
 scendere. Ut enim praeteritorum non reminiscitur, ita nec futura à lon-
 gē praevidet. Quando autem Deo praescientia tribuitur, tunc hoc fit.

ἀνθρω-

ἀνθρωποπαθῶς καὶ κατὰ συγκατάβασιν, non respectu Dei sed respectu nostri, qui non nisi per intervalla & momenta temporum successive res intuemur, & non notitia ἐν ῥιπή, sed habituali res cognoscimus. Hinc etiam apud Hebr. exprimitur præscientia Dei per וְיָיָא & 1. Sam. 16. per וְיָיָא, ut notetur Deum non per intervalla temporum successive res intueri, sed notitia intuitiva omnia simul adspicere, πάντα γὰρ γυνὰ καὶ πρᾶξις αὐτῶν πᾶσι ὁφθαλμοῖς αὐτῶν Heb. 4. v. 13. Cum illō etiam consentiunt Patres, præprimis Augustinus pulcherrimè lib. 11. de Civit. Dei cap. 21. sic de præscientia Dei loquens: Non more nostro Deus vel quod futurum est, prospicit, vel quod præsens est, aspicit, vel quod præteritum est, respicit, sed alio modo quodam à nostrarum cogitationum consuetudine alieno vid. Gerh. Aug. citans in loc. de Provid. pag. 59. Et ex scholasticis Thomas, part. 1. quæst. 14. art. 1. Deus est in summo gradu immaterialitatis, ergo etiā in summo gradu cognitionis.

III.

Hæc præsens visionis scientia s. παννύχια Dei, etiam si sit in se ab omni mutatione immunis, novit enim Deus immutabiliter omnia, quæ futura sunt. Aug. lib. 5. de C. D. cap. 9. non tamen tollit omnem rerum contingentiam, nec importat aliquam fatalem necessitatem. Affert quidem præscientia Dei, aliquam immutabilitatem rebus, sed illam non à priori, sed saltem posteriori, hoc est, quando Deus scit rem esse, necesse est eam esse, impossibile enim est, ut idem simul sit & non sit; Interim tamen res sua natura & respectu causarum, poterat aliter esse, & tunc Deus aliter præcivisset. Neq; enim τὸ ὅτι solum, sed & τὸ διότι causam & modum agendi Deus prævidet. Non solum σκληροκαρδίαν Pharaonis & aliorum Judæorum vidit, sed eandem etiam ex spontaneo & deplorato intra ipsos existente malitiæ principio omnis necessitatis experti esse ortam prævidit. Hinc rectè Hieron. lib. 3. in Ezech. Non quia Deus futura cognoscit, necesse est, nos facere, quod ille præcivit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi ille novit futurum, quia Deus est. Hinc etiam illa non solum venerandæ canitiei sapientiam, sed etiam ipsam veritatis medullam exprimentia similia exant, scil. Veluti medicus morbum prævidens non potest dici causa accelerantis morbi, & veluti Astronomus prævidens Eclipsin non potest dici causa ponendæ Eclipsæ; Nec veluti Prophetæ de peccatis hominum vaticinantes fuere causæ peccatorum;

eorum; ita etiam præscientia Dei non est causa fatalis rerum necessitatis, de quo eleganter sic discurret Chrysosth. in Matth. homil. 60. Peccata, quorum accessum præverunt vaticinia Prophetarum, non ideo sunt perpetrata, quia divinitus prædicta, sed ideo prædicta, quia Deus hominum malitiam vidit in curabilem. Collabascit ergo illud Calvini lib. 3. Instit. cap. 23. sect. 7. Decretum quidem horribile fateor: Infrigi tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus, quem exitum esset habiturus homo antequam ipsum conderet, & ideo præsciverit, quia decreto suo sic ordinârat. Collabascunt ficulnea Stoicorum argumenta fatalem necessitatem demonstrare conantia cum dicunt: Præscientia Dei non distinguenda est ab ejus decreto, voluntate, & prædestinatione, Deus non alia ratione futura prævidet, nisi, quia ita ut fierent, decrevit, Deus nihil scit futurum, quod non decrevit futurum; Quod tamen est falsissimum. Est quidem prædestinatio Providentiæ cognata, ut loquitur incomparabilis Theolog. D. Chemnit. loc. de creat. m. pag. 124. Siquidem Prædestinatio sine providentiâ esse nequit. Velle autem reciprocationem denominationis inter præscientiam & Prædestinationem instituere, & dicere, Præscientiam non distingui à decreto & prædestinatione, sed prædestinationem esse Providentiâ & viceversa, est hominis hoc in passu vilioris commatis, quippe, cum etiâ præscientia possit esse sine prædestinatione; Quorum autem unum potest esse sine coexistentia alterius, illa non sunt reciproca nec unum & idem, quod rectè adserit Aug. lib. de prædest. sanct. cap. 10. Prædestinatio sine præscientia esse non potest, sed potest esse sine prædestinatione præscientia: Prædestinatione quippe Deus ea præscivit, quæ fuerat ipse factururus, unde dictum est, fecit, quæ futura sunt, præscire autem potest ea, quæ ipse non fecit, sicut quæcunq; peccata.

IV.

Nec tamen *πρὸς τὴν φύσιν* Dei est otiosa speculatio, sicut in theatris spectatores animi gratia, quæ aguntur, intuentur, (ut loquitur Chemnit. d. loco. de creatione) sed ille intuitus providentiæ Dei complectitur simul *τὸ ἐξ Θεοῦ & δι' αὐτοῦ*. vid. Ps. 32. vers. 13. & 16. Ut numerat Verus interpres. Ita respicit Dominus super omnes habitantes terram, ita intelligit omnia opera eorum, quod bonos conatus adjuvat, malos reprimat. Quicquid etiam contrarij nihil relevantis ogganniant illi, de quibus Augustinus dicit: ex duobus potissimum argumentis quidam oppugnant providentiâ 1. Ab inconstantia tempestatum, quod nubes, venti, nix

ti, nix &c. sine ordine tumultuariè & fortuitis motib⁹ volvi videntur, sicut atomi in sole. 2. Si mundus Dei providentiâ gubernaretur, deberet bonis benè esse, & malis malè, cujus contrarium experientia sæpè ostendit. In primò enim arg. Neg. consequentiâ Majoris. Nam etsi nobis nubes, ventus, nix &c. videantur confusa, non tamen sunt in oculis Dei talia, & ita sunt nobis confusa non ὅτι οὐκ ἔστιν sed φαίνομενός. Nam ordo ille, quem ordinis institutor & servator servat, non semper est obvi⁹ caliginosæ nostræ menti, cum divinæ sapientiæ consiliū ab oculis nostris sit longè absconditum, interim tamen, quod nobis interdum videtur esse confusum est convenientissimus Dei ordo, & convenit cum ejus justitiâ, ideoq; fulmina, grando, nix, fumus (i. e. densissimæ nobis confusissimæ, hominibusq; prospectum tollentes nebulae) & spiritus procellarum dicuntur facere ipsius verbum, h. e. exequuntur Dei mandatum & ordinem ab ipso institutum Ps. 148. v. 8. Secundum argumentū facili⁹ enervatur, si distinguatur inter bonitatē apparentē & veram, & inter felicitatē temporalem & æternam. Concedendum est quidem, quod impiis sæpius benè sit in hac vita propter sanitatē, divitias & alia corporis bona. Piis autem malè, propter ægritudinem, paupertatē, ignominiam, persecutionem. Causa tñ. illius mali, quo affliguntur pii, nō est illorū neglectus vel otiosa Dei speculatio sed ejus admiranda dispositio & μανρωδύπια, quæ sic ad pœnitentiā invitāt malos, sicut flagellum Dei ad patientiam erudit bonos. Aug. lib. 1. de civ. Dei cap. 8. Et licet impii fruantur plerumq; felicitate, est tamen illorum felicitas sæpè apparens, est momentanea, est instar fumi & floris, ut ex praxi loquitur approbatissim⁹ in calamitatis fornace Job. 21. v. 18. Impii, dicit, sunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut favillæ, quā turbo dispergit. Piorum autem felicitas est vera etiam in ipsa persecutione & æterna, nam post afflictionem transferuntur in æternam gloriam Luc. 16.

V.

Tres ergo sunt divinæ Providentiæ actus (ut quidem homines nos numeramus 1. πρῶτος, 2. δεύτερος, & 3. διότις. Primum, quomodo sit intelligendus, diximus. De secundo jam. Est autem δεύτερος juxta Gerhardum Tom. 2. Loc. de provid. §. 47. Decretum & voluntas prospiciendi rebus omnibus. Rectè nominat hunc actum *Decretum*, quia quicquid Deus in tempore agit, ab æterno agere decrevit; Ac ut providi est non solum habere notitiā, sed etiam voluntatē prospiciendi

endi rerum necessitatibus, ita etiam Deus habet voluntatem & operatur omnia juxta consilium voluntatis suae. Eph. 1. v. 11. Quanquam consilium saltem ἀνθρώπου πυνθῶς Deo tribuatur, cum proprie loquendo Deus non consultet, nec ratiocinetur, ad ἀναλογία τamen nostri captus revocatur ipsius consilium, quia in ipsius operibus semper summa & infinita sapientiae radii effulgent, & quia talia agit, quae homines summam animi prudentia agunt. Interim disting. est inter πρῶτες specialiter acceptam pro salutis nostrae proposito i. e. illo decreto quod ab aeterno in Christo est dispositum, vel per Evangelium nobis revelatum; Qua ratione Dei propositum totum salutis nostrae ordinem complectitur. ut Rom. 8. v. 28 cap. 9. v. 11. Et Ephes. 1. v. 11. Et inter πρῶτες generaliter acceptam: Cum enim omnium creaturarum productio & conservatio sit opus Dei, de illis quoque in mente divina πρῶτες exstitit. Ad illas ergo πρῶτες acceptiones referenda sunt, quae Deus in tempore vel specialiter vel generaliter agit (siquidem quae non agit, ea nec ab aeterno decrevit) Est enim DEUS non διψυχος nec ἀκατάστατος ἐν ὁδῷ αὐτοῦ, sed est talis παρὰ ὃ ἐκ ἐστὶν ὡς ἀλλοτρίη Jacob. 1. v. 17. Jam autem Deus agit & operatur tantum bona in tempore, ergo etiam tantum bona ab aeterno decrevit. Sic eg. ἀπλύτρωσιν nostram per Christum in tempore operatur, tunc enim ubi πληρωμα τῶ χρόνου venit ἐξαπέσειλεν ὁ Θεὸς τὴν ὑὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον: ἵνα τὰς ὑπὸ νόμον ἐξαγερῇ, ἵνα τὴν ὑποθεσίαν ἀπλάβωμεν Gal. 4. v. 4. & 5. Ideoque ἀπλύτρωσιν nostram quoque ab aeterno decrevit. Hinc ratione aeterni decreti noster, innocentissimus agnus dicitur ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἐσφαγμένος Apocal. 13. v. 8. & juxta hanc πρῶτες καὶ βελὴν τῶ θελήματι αὐτοῦ dicimur προορισθέντες praedestinati. Eph. 1. v. 11. Protoplastorum autem lapsum non operatus est DEUS in tempore, sed lapsi sunt illi instinctu patris mendacij, ἀπειχαιρεκάκῃ diaboli, per propriam sibi à creatore relictam ἐλευθέρων πρῶτες αἵρεσιν. Ergo etiam illum ab aeterno non decrevit. Ob id quoque non per Dei Decretum mors & peccatum dicuntur in mundum introiisse, sed per hominem ipsum liberè peccantem vid. Rom. 5. v. 12. ubi sic: δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος καὶ ἔως εἰς πάντας ἀνθρώπους

πρῶτες

πῶς ὁ θάνατος διήλθεν ἐφ' ὃ πάντες ἡμάρταν. Rumpat nunc cum
 foetido suo adserto Beza, quāto exspuere part. 2. Resp. ad Colloqv. pag.
 152. non erubescit; Dei ordinatione Adamus in peccatum fuit lapsus,
 quid enim opus tergiversationibus? si simpliciter DEUS noluisse eum
 peccare, non peccasset, quasi verò in vitò Deo aliquid fiat; Occasionem
 peccandi dedit illi, dum legem tulit, quam sciebat ipsum non servatu-
 rum. Creavit serpentem & diabolum, qui eum tentarent, dedit ei ux-
 orem, quæ illum alliceret, deniq; permisit eum suo arbitrio malè uti;
 Quomodo igitur dici potest Adamum esse lapsum citra DEI ordina-
 tionem ac prædestinationem? Fatemur ergò factum fuisse Dei consilio
 ac voluntate, ut Adamus lapsus sit. Tantum ille. Verùm nostrum adser-
 tum, cum habeat βάσιν scripturæ, omnis destructionis nescium est.
 Quemadmodum igitur Deus primam illam πρῶτην βασιν omnis suble-
 cutæ πρῶτης βάσεως fontem & scaturiginem ab æterno non decrevit: ita
 etiā ab æterno nec alias malas, ut in tēpore fierent, decrevit actiones. Vi-
 dentur quidem quædam loca scripturæ contrariū adstruere, ceu Gen. 45.
 v. 8. Ubi Joseph. ad fratres suos dicit: nō vestro consilio sed Dei voluntate
 sum miss⁹. Gen. 50. v. 19. Nolite timere,annon ego sub Deo sū? Act. 1. v. 23.
 Hunc definitò consilio & præscientia DEI traditum &c. Item cap. 4. act.
 v. 27. & 28. Convenerunt ad faciendum, quæcunq; manus tua & consi-
 lium tuum prius decreverat, ut fierent, quæ loca etiam nobis opponit
 & per multas instantias urget Chamier pag. 40. Verùm si (1) distin-
 guimus, inter ipsam actionem malam, vel scelus fratrum Josephi. & in-
 ter illius actionis malæ vel sceleris felicem exitum, (2) Inter ipsum fa-
 ctum prodicionis, condemnationis & crucifixionis Christi & inter il-
 lius saluberrimum finem, & applicamus (3) locis citatis dicendo; Deum
 non ipsas malas actiones fratrum Josephi decreto suo respexisse, quod
 ipse quoq; Joseph. fatetur Gen. 50. v. 20. Vos cogitastis de me malum,
 Deus autem convertit illud malum in bonum, sicut coram videtis, sed
 bonum malarum actionum exitum, scl. conservationem in annona
 familiæ paternæ. Nec Deum respexisse suo decreto ad funestam Sal-
 vatoris nostri à Judæis peragendam mactationem, sed ad ipsius saluber-
 rimum omni populo à parte Dei destinatum finem, sicuti Leo sermo-
 ne 16. de passione Domini inter Judæorum actionem malam & finem
 B distinguat

νὸν κοκκὸν ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσιν ὥμα καὶ ὡς ἡ δέληος. Clarissi-
 mus ille lucifer Sol, etiam si de thalamo suo (ut canit Psalmista Ps. 19.
 v. 5.) instar sponsi ornatissimi & ad currendam viam gigantis instat
 tanta alacritate, ut etiam fortissimus quisq; gigas ipsius cursum impe-
 dire non posset, formā suā informantē tripudiet, tamen ornatissimum
 ortum & celerrimum cursum summo debet motori Deo, ut dicitur :
 Matth. 5. v. 45. Pater cælestis solem ἀνατέλλει hoc est, facit oriri. In
 summa : ut à Jehovah ab Ente κατ' ἐξοχὴν sic dicto Deo omne habet
 suum esse. Ita etiam ab illo omne habet suum continuatum esse, quod
 est existere ut & motum juxta Act. 17. v. 28. ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινε-
 μεθα, καὶ ἔσμεν. Licet autem causæ secundæ cogant beneficio influ-
 xus causæ primæ & summæ & ita necessarius inter has causas interce-
 dit nexus. Interim tamen causa prima non est ita alligata causis secun-
 dis ut semper agere deberet secundum naturam illarum causarum ;
 sed interdum agit secundum naturam, interdum præter naturam, inter-
 dum super naturam, interdum etiam contra naturam. Nam ut est libera-
 rum agens, ita etiam pro lubitu est δυνάμεν πάντα ποιῆσαι ὑπερ
 ἐκ περισσῆς ὧν αἰθέμεθα ἢ νοῶμεν Eph. 3. v. 20. Hinc etiam apud
 Chemnitium in loc. de creatione pag. m. 129. Tales extant aphorismi :
 DEUS non est alligatus causis secundis. Quicquid Deus facit per cau-
 sas secundas, illud etiam potest sine illis per se solum facere. Ex causis
 secundis potest alium effectum producere, quàm ipsarum dispositio
 & natura ferat. Item positis causis secundis in actu, Deus tamen effe-
 ctum potest impedire, mutare & exasperare Qui omnes aphorismi suam
 habent veritatem in experientia rerum doctrina, quam per μερῶν
 hoc in loco ad virum exprimere non est de nostro instituto, nec de ne-
 cessitate. Cui libet possunt esse obvia exempla ex αὐτοφίᾳ, si modò con-
 ferantur Ps. 104. vers. 16. de origine fontium & Exod. 17. v. 5. & 6. Ubi
 ex petrâ educitur aqua. Si conf. Rom. 4. v. 9. Attributa corpori Saræ
 matronæ νέκρωσις & Gen. 21. v. 102. ubi ita sæcunda facta legitur, ut
 etiam si causarum sociarum vires tam à parte Abrahami, quàm Saræ ad
 generationem essent emortuæ, Sara tamen non solum Isaacum genuce-
 rit, sed etiam cum Abrahamo post nativitatem Isaacii annos triginta in
 matrimonio vixerit. Item si conf. Gen. 2. v. 6. ubi causæ secundæ plu-

viarum in naturâ ordinatâ describuntur cum fine 3. Reg. 18. v. 44. hi-
 storia Eliâ, ubi tamen illâ suspenduntur. Contrariantes hisce jam di-
 ctis opiniones philosophorum, qui quando viderunt, quod causas secun-
 das in actu positas, sequatur effectus talis, qualis est dispositio causarum
 & non positas non sequatur effectus disputarunt, necesse quidem esse
 primam causam concurrere ad omnem actionem, sed in causis essen-
 tialiter subordinatis secundâ agente, necessario etiam primam agere,
 sunt saltem rationis cogitationes Providentiam DEI ex humano inge-
 nio metientes, nec quicquam relevat. 2. Explicanda est *Gubernatio*.
 Quemadmodum enim Deus omnia creata conservat & sustentat, ita
 etiam omnia gubernat & dirigit, & quidem duplici modo generaliter
 & specialiter. Priori modo cadunt sub gubernationem DEI omnia,
 quâ modò sunt, Astra, Sol, luna, Planetæ, ut indefinenter circumcirca
 rotatæ nobis suo accessu & recessu, dies, noctes, menses, annos & tem-
 pora dimetiantur, ac æstatem ac hyemem nobis afferant. Sic & bruta,
 plantæ, arbores &c. Posteriori autem modo sub gubernationem Dei cadit
 Homo, mundi epitome & reliquarum creaturarum complementum,
 tam quoad vitam, quàm quoad actiones. Vitam hominis gubernat
 Deus peculiariter 1. In ingressu: Mirabiliter in obscuro format DEUS
 foetum, ita ut ex semine privationem ad hominem in sese habente,
 multas post alterationes forma hominis non è potentia materiæ edu-
 cta, non ab astris infusa, sed vi primæ benedictionis Divinæ se exerat
 & ad plenarium dominium promoveat, attestante Job. 10. v. 8. Manus
 tuæ, Domine plasmaverunt me & fecerunt me totum in circuitu, sicut lu-
 tum fecisti me, sicut lac me mulsisti, & Ps. 22. Extraxisti me &c. In progres-
 su Deus gubernat vitam, materiam vivendi sc. victum & amictum o-
 mnibus porrigendo, nostra bona corporaq; à malis sarta tecta servan-
 do, ita ut ne pilus, citra ipsius voluntatem de capite nostro cadat. Matt.
 10. v. 30. & angelis suis, ut homines manibus suis portent, ne pedes in
 lapidem offendant. Ps. 91. In vitæ tandem egressu gubernat vitam,
 quando certos, concisos & numeratos præferibit hominis vitæ termi-
 nos, quos sine DEI consilio transilire nequit vid. Job. 14. v. 5. Hoc ta-
 men observatò, ut distinguamus cum Gerhardo, inter mortem simpli-
 citer & absolute consideratam, ac inter horam ac genus mortis. Prius
 sine omni exceptione omnibus hominibus propter peccatum cen- cul-
 pam

pam pena mortis est determinatum Heb. 9. v. 27. *ἀποκρίσεις ἅνθρωποις
 ἅπαντες ἀπὸ θανάτου.* Posterius quidem unicuique constituitur, non
 tamen absoluto & omnes causas secundas excludente decreto, aliàs ge-
 nus mortis esset fatale, quod nos contra Stoicorum mores cum Mentze-
 ro in sua Repet. Chemnit. disput. de creatione Theol. 27. expressè ne-
 gamus. Suspendus enim propter furtum non suspenderetur, nisi fura-
 tus non esset, minimè autem à Deo sive jubetur sive cogitur, sive im-
 pellitur furari. Hora mortis etiam sub conditione constituta est homi-
 ni, ita ut pro singulari Dei consilio interdum possit prolongari. Ut Ps.
 35. v. ult. Esai. 38. v. 5. Interdum etiam justè permittente Deo ab homi-
 ne sibi ipsi manus inferente violentas anticipari. Eò tendit elegantissi-
 ma Lyrani, quà utitur in Comment. cap. Job. 14. distinctio dum inquit:
 Constitutio termini hominis dupliciter intelligi potest, uno modo pro-
 ut est in divina ordinatione & sic termini vita hominis præteriri non
 possunt anticipando vel differendo, quia ejus providentia est infallibi-
 lis; Alio modo ut est in effectu exteriori, in quantum ex naturalibus
 causis est periodus certa vitæ hominis & in aliquibus major & minor
 secundum varietatem complexionis, & secundum hoc termini vitæ
 possunt anticipari per malum regimen, gladium vel aliam occasionem.
Adiones quoque hominum gubernat Deus, sed aliter concurrit ad bonas,
 aliter ad malas actiones. Ad bonas actiones, quia sunt duplices, vel civi-
 liter vel spiritualiter bonæ, Deus quoque ad illas duplici (ut loquuntur
 Scholastici) influentia tam generali, quàm speciali concurrit. Generali
 ad actiones civiles tam renatorum, quàm non renatorum, quando na-
 turam agentem servat & vires agendi largitur, quando eos ad has vel
 illas civiliter bonas actiones, ut Bezaleelem ad efformanda artificiosis-
 sima vasa tanquam summus Thaumaturgus Exod. 31. v. 3. informat,
 vel Regem Nebucadnezarum quem ad domandum duræ cervicis po-
 pulum Judaicum tanquam fortissimus heros animat, dextræque ejus, ut
 palmam reportet, robur addit. Jer. 25. Speciali concurrit ad spirituales
 renatorum actiones, ita ut per spiritum suum sanctum eas ipse in renatis,
 quia illi ex seipsis, tanquam lex seipsis non sunt *ἱκανοὶ* aliquid boni co-
 gitare, ne dum facere 2. Cor. 3. v. 5. tam in exordio, quàm progressu (ut
 loquitur Augustinus gradus motuum & actionum spiritualium distri-
 buens) efficiat & operetur, testante Paulo phil. 2. v. 13. *ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ
 ἐνεργῶν*

ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὰ θελεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖν. Ad malas autem homi-
 num actiones Deus non concurrat, hominum malas voluntates guber-
 nando & ad designando scelera impellendo, sed iis saltem modis, qui
 habentur apud Menzerum in sua repet. Chemnit. disput. 8. Theol. 18.
 Ubi tamen observandum est, quando inter illos modos Deus dicitur
 sustentare membra, conservare vires & motus in illis etiam actionibus in
 quibus summā afficitur contumelia. Quod accuratē distinguendum sit,
 inter motum seu actionem ipsam, & motus seu actionis *ἀπεξίαν* s.
 actio ut actio, cui Deus largitur vires agendi non est peccatum, aliās o-
 mnes actiones essent peccata sed *ἀπεξία* seu vitium in actione est pec-
 catum, quod autem non est defectus à causā universali Deo, sed à cau-
 sa proxima videlicet hominis voluntate peraccidens. Quod & ipse Ker-
 ckermannus aliās strenuus Calvinianorum partes sectator fateri cogi-
 tur in suo systemat. log. in explicatione Canonis: Quod est causa cau-
 sa, est etiam causa causati, dum dicit: Falsus ille canon est in causis sub-
 ordinatis contingenter & per accidens, ubi causa inferior effectum non
 ex suā natura, sed ex aliquo accidenti defectu producit: Sic ergo Deus
 non est causa peccati, etiam si sit causa voluntatis humanæ, quæ causa-
 tur peccatum, voluntas enim causa peccati non est per se sua natura
 quā voluntas (sic enim semper peccaret) sed quatenus ei accessit defe-
 ctus seu pravitas. Sic natura equi non est causa claudicationis, etiam si
 sit causa motus in equo. Erubescant igitur & ad saniores redeant men-
 tem reliqui Calviniani ut Zanchius qui lib. 5. de natura Dei cap. 1. p. 690.
 sic scribit: Deus inclinat & impellit voluntatem impiorum ad gravia
 peccata & Chamier qui lib. de authore peccati pag. 37. cap. 2. num. 4.
 sic: Actiones omnes ita sunt ad providentiam Dei referendæ, ut nulla
 admittatur bonarum, malarumve exceptio. Maximam & inexcusabi-
 lem Deo nostro faciunt injuriam, imò Deum peccati causam statuen-
 do, Deum ipsum negant, juxta Basilium in homil. dicentem: Non mi-
 nor est blasphemia asserere Deum esse causam peccati, quàm negare
 Deum. Nec illos juvare potest ficta illa distinctio inter voluntatem
 signi & beneplaciti, potest enim illa nunquam ex scripturâ probari,
 sed pugnat cum Dei natura, qui est perfectissimus & non potest ad-
 mittere voluntates contrarias, vel non potest velle, quæ sunt contradi-
 ctoria. Nec illud relevat quicquam, quod opponunt de induratione
 Phara-

Pharaonis & in sensum reprobum detractione. Nam si dextrè explican-
tur phrales, tunc utrumq; citra lationem ἀναλογίας fidei de Deo potest
affirmari. vid. uberrime de his discurrens Chemnit. in loc. de causa
peccati & Gerhardus. in loc. de Provid. Quod autem ager humanæ na-
turæ habeat tristissima illa Zizania peccati & confusionis, causa non est
DEUS, sed voluntas malorum videl. diaboli & impiorum, quæ non
adjuvante DEO, avertit se à DEO, sicut Christus ait Joh. 8. cum lo-
quitur mendacium ex seipso loquitur. & docet Aug. Conf. art. 19.

VII.

Existencia Providentiæ DEI sic probata, & iis, quos in se actus in-
cludit, pro virili explicatis, tandem ad quæstionem: Quid sit Providen-
tia DEI nos deducit ordo. Ad hujus quæstionis decisionem suppedi-
tat nobis suam, quam breviter & nervosè (ut loquitur Gerhardus) ha-
bet lib. 2. orth. fidei cap. 29. definitionem Damascenus. scil. ἡ πρὸς νοῦς
ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς θεῆς εἰς τὰ ὄντα γενομένη ἐπιμέλεια. Providentia est
DEI in ea, quæ sunt, cura. Cura autem Provid. dicitur, quia ut antea
dictum est, Providentia non est nuda & otiosa speculatio sicut in thea-
tris spectatores animi gratia, quæ aguntur, intuentur; Sed illa comple-
ctitur simul curam & gubernationem. juxta. Pl. 32. v. 12. & 16. Ita re-
spicit dominus super omnes habitantes terram, ita intelligit omnia
opera eorum, quod bonos conatus adjuvet, malos reprimat, cum vi-
deat utrosq; Dominus.

VIII.

Objectum hujus curæ non sunt solum incorruptibilia & sublimi-
ōra, ut quidam inter Philosophos senserunt, quorum mentionem fa-
cit Aug. dicens: sunt, qui putaverunt sublimes quidem mundi partes
divina providentiā gubernari, hanc autem imam partem terræ &
aeris viciniōris, in quā venti, nubesq; consurgunt casibus potius &
fortuitis motibus agitari. Sed illa extendit se ad omnia DEI opera, &
ut in definit. dictum est, ad omnia illa quæ sunt, hoc est ad omnia en-
tia posita, quæ suam habent essentiam & bonitatem debitam. Imò
tam ad pusilla, quàm magna Sap. 6. v. 6. Hinc rectè Ambrosi. 1. Off.
cap. 13.

cap. 13. Si non est injuria & probum DEI minutissimas quasq; res fecisse, multo minus probum erit, factas illas res regere. Ob id non tantum DEUS πῶν ἡλίον αὐτῷ ἀνατέλλει Matth. 5. v. 45. sed etiam passerum contemptissimum (de quibus Plinius lib. 10. cap. 36. inquit: Passeri minimum vitæ; Mares negantur anno diutius vivere ob salacitatem) avium curam habet, ἐν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἔκ' ἐστὶν ἐπιλεησμέ-
νον ἐνώπιον τῷ Θεῷ Luc. 12. v. 6. Sic & in muscis est potentia & cura DEI. Prostant enim (ut non nemo loquitur) in plis animulæ, prostant variæ potentia, prostant egregiæ operationes, adsunt pennulæ, adsunt parvulæ alæ adsunt membranulæ, adsunt venulæ, mirusq; particularum variarū sese ostentat apparatus. Imò etiam capilli, qui modò ex excrementis nascuntur, sunt DEO ita curæ, ut etiam, ne unus ex illis excidat, numerentur. Matth. 10. v. 30.

IX.

Quamquam autem Providentia DEI, se ad omnia, quæ sunt, extendit, Interim tamen dantur istius curæ gradus. Majorem enim DEUS de homine, qui ad ipsius imaginem est creatus, qui est magnum naturæ miraculum, qui est heros naturæ & mundi dominus, qui est μικρόκοσμος, ratione graduum formarum in ipso existentium, suscipit curam, quàm de bobus & reliquis creaturis, quod probatur ex instituta comparatione ipsius Christi Matth. 10. v. 31. πολλῶν τρῶ-
δῶν διαφέρειτε ὑμεῖς & 1. Cor. 9. v. 9. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ. Quod non sic intelligendum est, ac si DEO boves non essent curæ simpliciter, hoc enim esset falsum. Ipse enim dat escam omni carni Pl. 136. ergo etiam bobus; sed comparatè, quod DEO de bobus non talis existat cura, qualis ipsi est de hominibus, quibus filium suum dedit & propter quos boves creavit, unde Ambrosius dicit: Non curam suscipit DEUS de pecoribus propter hæc ipsa, sed propter nos quorum causa creavit, & idè de nobis præcipuè curat. Hinc etiam Paulus Rom. 8. v. 20. Propter hominis peccatum natura vanitati est subiecta. Maxima autem & peculiaris cura DEI est super credentes, 1. Tim. 4: v. 10. ἐστὶ σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μέλιστα πιστῶν.

X. Circa

X.

Circa Objectum Prov. postremo & hoc erit notandum, quod cum Providentia DEI se extendat, ad ea quæ sunt, hoc est ad Entia positiva, excludenda esse ex illius circulo. omnia illa, quæ non sunt, seu quæ ab esse deficient, ut peccatum. Hoc enim non ponit aliquid, sed privat originalem iustitiam & sanctitatem, ideoq; dicitur carentia iustitiæ originalis debitæ inesse. Posset quidem positivum quid dici in quantum (ut loquitur Thomas) sese habet instar morbi, qui aliquid habet de privatione, in quantum tollitur æqualitas temperamenti & sanitas, & aliquid positivum in ipsos humores inordinatè dispositos; sic etiam peccatum in quantum sublatâ harmoniâ cum voluntate divina ponit vitiositatem & est corruptus habitus; Verùm hoc dicitur tantum improprie & non sensu metaphysico, quo illud est positivum Ens, quod habet suam essentiam & bonitatem debitam, & cum illa potest reciprocari. A quâ cum omne peccatum consistens in *amix* & vitio destituatur, eò sensu positivum dici nequit, nec etiam ad objectum providentiæ divinæ, ac si DEUS peccatum, ut fieret, curaret, est referendum. Sicut enim DEUS à seipso & per se ipsum est ens bonum & perfectissimum, ita etiam quicquid à DEO dependet in fieri, habet suam perfectionem & bonitatem. qualis enim causa, talis est effectus in rebus essentialiter subordinatis; quod non fieret, si DEUS causaretur peccatum, nam tunc causa perfectissima haberet effectum (si effectus est nominandus) deficientem, & sic in agendo deficeret, quod dixisse de DEO est *amix*, & destruens DEI naturam. Interim si DEI cura sese ad peccata extendit, fit hoc non ut antea dictum est, causando, sed tantum permittendo, puniendo, interdum ad bonum finem dirigendo. Dirigat ergo DEUS, qui ut (loquitur Aug. lib. 3. Conf. cap. 11.) unumquemq; nostrum ita curat, tanquam solum, & ita universos, ut singulos. Curaret, & nostra dicta, facta & cogitata in nominis sui gloriam & nostrum æternum emolumentum.

Ipsi
Sit laus, honor & gratiarum actio in omnem
æternitatem!

C

Man.

Mantissæ miscellanæ.

I.

Christi descensus ad inferos non pertinet ad statum Exinanitionis, sed ad statum exaltationis, siquidem (ut loquuntur Scholastici) non ut impij, descendit ad statum succumbentia, sed ad statum victoria.

II.

Quærere, quid DEUS ante mundi creationem ab æterno egerit, non est simpliciter impium.

III.

A verâ definitione deviant, qui Verbum DEI vel per doctrinam, vel per scripturam definiunt.

IV.

In moderamine inculpata tutela occidere hominem non est contra naturam.

V.

In iudicio divino sæpè alter pro alterius delicto puni-
tur, citra justitiæ divinæ violentiam.

VI.

Copula, quæ fit per Pastorem, non est accuratè loquen-
do de essentia conjugii, ad honestatem tamen &
decentiam hodiè requiritur, ob id, qui ante copula-
tionem alterius sponsæ pudicitiam violat, adulte-
rij crimen incurrit.

VII. Ex-

Excellentissimos Ecclesie Doctores, maxime
cum multos ad Christum perduxerint, & ipsi
in verâ fide hanc viam calcârint, in calo sum-
mos occupaturos esse beatitatis gradus, ex scri-
pturâ colligere non est absurdum.

PROVIDA cura Dei moderatur singula, pendent
Illius à nutu mundi systemate clausa.

Huic pia mens se se submittit, Numine ab uno
Pendula. Tu Zincki hancce putas rectâ ratione;
Nec Te destituet, modò Tu, quod te decet, urge.

Johannes Quistorpius D. Th. Facult.
Senior & Superintendens.

PRO DOMINI Curâ, Tibi cur certare lubescit,
Zincki? cui linguam sedula Musa polit.

Quam nempe in studiis ductricem expertus es ipse,
Illius occultas vis aperire vias.

Hæc te olim Martis postratum vi revocavit

Ad Musas, studiis munera serva dedit.

Dotibus ingenii hæc quas vis Te armavit ad artes,

Quas finis in factis sæpè micare tuis.

Quas præsens, quas præteriti docuere labores

Præstati in Sophicis Theulogicisq; simul.

Per-

*Pergito sic DOMINI pro cura sedulus esse,
Ipse Tui curam suscipiet DOMINUS.*

M. Johannes Hempelius, Dno,
Respondenti.

ERgò placet, ZINCKI, Tibi provida cura JE-
HOVÆ,

Quam disceptantū sub documenta voces?
Sic paret. Et meritò. Nam cui sapientia JOVÆ
In studiis cunctas est moderata vias,
Puncta suo merito tulit optima, maxima laudū,
Quæ quis in humanâ sorte referre potest.
Hanc sub præsidio *Quistorpl* ponis; & acri
Mentis ad incudem dexteritate libras.
Perge: DEUS porrò sacri moderamine Flatus
Præsideat studiis provideatq; tuis!

Ita ex animo vovet suo Zinckio

FRANCISCUS FEXERUS,
Jenensis.

Hilic benè provisum, cui providet ipse Jehova,
Provida namq; Dei cura salutis opus.
Hæcce tibi, Zincki, materia sola probatur,
Quam thesibus tersis explicuisse cupis.
Adsit porrò tibi sanctissima cura Jehovæ,
Mirificè sanctos quæ regit usq; suos!

Candidæ amicitiz ergo gratulabundus f.

Hen. Mylius, Rod.

✂(✱)✂

211.
Excellentissimos Ecclesie Doctores
cum multis ad Christum perduxerunt
in verâ fide hanc viam calcâverunt
illos occupaturos esse beatitudinis grati-
pturâ colligere non est absurdum.

PROVIDA cura Dei moderatur singula
Illius à nutu mundi systemate clausa
Huic pia mens se se submittit, Numinis
Pendula. Tu Zincki hanc putas rectam
Nec Te destituet, modò Tu, quod te

Johannes Quistorpius D.
Senior & Superius

PRO DOMINI CURA, Tibi cur certar
Zincki? cui linguam sedula Mus
Quam nempe in studiis ductricem exper
Illius occultas vis aperire vias.
Hæc te olim Martis prostratum vi revoca
Ad Musas, studiis munera serva de
Dotibus ingenii hæc quas vis Te armavit
Quas finis in factis sæpè micare tuis.
Quas præsens, quas præteriti docuere la-
Præstati in Sophicis Theologicisq; sin